

LUPTA DE ELIBERARE CONDUSĂ DE ION VODĂ CEL VITEAZ

(februarie — iunie 1574)¹

N. GRIGORAȘ

Ca domnitor al Moldovei, Ion Vodă cel Viteaz a urmărit să-și formeze un consiliu de luptă, din oameni noi, de curaj, receptivi la intențiile sale și gata să jertfească totul pentru a le putea concretiza. Dar, chiar în acest consiliu, deși selectat cu grijă, au fost unii care, îndrăznind să discute planurile domnitorului, au rămas îngroziți de urmări, fiindcă îi considerau pe turci încă foarte puternici. Se argumenta, și trebuie să recunoaștem că în comparație cu Moldova, Imperiul otoman dispunea de resurse incomparabil mai mari. O parte din membrii sfatului domnesc știau apoi că în caz de război nu vor primi ajutoare de la statele vecine, fiindcă „frații de aceeași credință” nu se înțelegeau, se urau și chiar se luptau unii cu alții, alinându-se și cu „păgînii”, ca francezii de exemplu.

Ion Vodă cel Viteaz a crezut totuși că va putea organiza, doar cu resursele umane și materiale din țara sa, forța cu care să desființeze suzeranitatea otomană, deoarece în timpul trăit în capitala Imperiului otoman i-a cunoscut administrația de stat și corupția cadrelor de conducere, care-l împingea lent, dar sigur, spre prăbușire. Dregătorii Porții se organizaseră într-o adevărată clică ierarhizată a bacșipurilor și se părea că nimeni și nimic nu mai putea redresa un asemenea edificiu statal, care însă a mai viețuit totuși peste trei sute de ani.

Anturajul sultanului Selim al II-lea își schimba repede părerile despre conducerile provinciilor și raialelor și ținea seama doar de jocul complicat al intereselor personale, iar cât privește țările române, de ofertele pretendenților la tron, care le populau anticamerele și bineînțeles că în asemenea competiții rămânea învingător cel ce oferea mai mult.

Aniversarea primului an de domnie a lui Ion Vodă a stat sub semnul unei grave neînțelegeri cu Poarta, care acumulasе numeroase

¹ Vezi mai întâi B. P. Hașdeu, *Ion Vodă cel Cumplit*. Ediție îngrijită de I. C. Chițimia, Craiova, 1942 și Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, 1966, p. 136.

Ion Vodă cel Viteaz, pictură de Em. Panaiteanu-Bardasare
(colecția Muzeului de istorie a Moldovei)

reclamații și plângeri împotriva lui, atât din țară cât și din străinătate. Înainte de a se răscula împotriva turcilor, Ion Vodă cel Viteaz a urmărit să-și normalizeze raporturile cu regatul polon, cu noul rege și consilierii săi, deși era privit cu ostilitate din cauza unor emigranți moldoveni, care-l denigrau. Totodată, conducerea de stat polonă era preocupată de menținerea unor relații bune cu Poarta și de redresarea situației interne tulburată de îndelungatul interregnum.

Noul rege polon Henri de Valois, ales la 18 mai 1573, deși fusese avertizat că Moldova forma un zid de apărare pentru Polonia, a refuzat să-l ajute pe Ion Vodă cel Viteaz², ca să nu încalce vechile tratate încheiate cu Poarta³. Domnitorul Moldovei nu s-a descurajat și a

² Alexandrina și D. Nichita-Iași, *Despre Ion Vodă voievodul Moldovenilor* (traducere din letopisețul lui Leonte Boblinski), în „Arhiva”, an. XXXVIII (1931), p. 221.

³ L. Gorecki, *Descriptio belli Ivoniae, palatini Valachiae*, în *Tesauru de monumente istorice*, tom. III, p. 220.

insistat în cererile sale de ajutor militar, dar fără succes. El a crezut totuși în discursurile și vorbele prin care se ridica în slăvi așa-zisa „frățietate creștină” și nu și-a închipuit că va fi lăsat singur să facă față colosalei puteri a Imperiului otoman. În martie 1574 Ion Vodă a trimis în Polonia o misiune care a cerut fixarea datei la care urma să depună omagiu noului rege. Solemnitatea s-a desfășurat în ziua de 16 martie, cînd regelui polon i s-au prezentat și cadourile obișnuite⁴.

Noul rege avea însă planuri proprii, necunoscute moldovenilor. El a urmărit, curînd după alegere, să căsătorească pe sora sa Margareta, sau o altă franceză, cu Ștefan Bathory și să-l susțină pentru a fi ales rege în locul său. Transilvania și Polonia, împreună cu Țara Românească și Moldova, eliberate de sub turci, urmau să fie grupate într-o formație politică, care să sprijine mai eficient politica antihabsburgică a Franței, și nicidecum să-i combată pe turci⁵. Ion Vodă nu s-a descurajat și a cerut ajutor militar pînă și regelui Franței, Carol al IX-lea⁶, care, cum era de așteptat, nu i-a luat cererea în considerare. O altă solie moldovenească a poposit în Polonia cu oferta unei supuneri sau chiar a încorporării Moldovei regatului polon în schimbul unui ajutor militar, sau în cazul unei înfrîngerii, azil pentru domnitor și ai săi. Regele Henri de Valois a respins ambele cereri⁷. Se spunea totuși că i-ar fi urât succes, dar numai Albert Laski și Constantin Ostrogski i-au promis ajutor militar⁸, trimițîndu-i ceva mai tîrziu două mii de ostași⁹.

La începutul anului 1574 Poarta otomană luase hotărîrea de a-l înlocui din domnie pe Ion Vodă cel Viteaz, Marele vizir Mehmed Socoli comunicase principelui Transilvaniei Ștefan Bathory hotărîrea luată de sultan, motivată de așa-zisele cruzimi și fărădelegi ale lui Ion Vodă, care ar fi ucis mulți dintre supușii săi, pricinuind și țării mari pagube. Marele vizir trimisese oameni să-l caute și convingă pe Bogdan Lăpușneanu ca să se prezinte grabnic la Poartă, pentru că sultanul îi acordase domnia Moldovei. Ștefan Bathory i-a comunicat marelui vizir că nu l-a putut informa pe Bogdan Lăpușneanu despre hotărîrea sultanului, deoarece plecase din teritoriile Principatului său, înainte de a-i parveni scrisoarea, dar a promis că la o eventuală reîntoarcere îi va transmite cele comunicate¹⁰.

⁴ Al. Ciorănescu, *Știri noi din domnia lui Ion Vodă cel Cumplit*, în „Revista istorică”, an. XX (1934), nr. 4—6, p. 170.

⁵ N. Iorga, *La France dans le Sud-Est de l'Europe*, în „Revue historique du Sud-Est Européen”, an. XIII (1936), p. 33—36; idem, *Istoria Românilor*, vol. V, București. 1939, p. 141.

⁶ Paul I. Cernavodeanu, *Călătoria lui Pierre Lescapier în Țara Românească și Transilvania la 1574*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV (1960), p. 439—440.

⁷ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. V, p. 142.

⁸ Hurmuzaki, vol. II₁, p. 679.

⁹ Teodor Holban, *Henri de Valois en Pologne et les Roumains*, în „Bulletin de la section historique”, tom. XXIII, (1942), p. 116.

¹⁰ Victor Motogna, *Contribuții la epoca lui Ion Vodă cel Cumplit*, în „Revista istorică”, an. XI (1925), nr. 10—12, p. 256.

Cam în același timp și Ion Vodă cel Viteaz a trimis în Transilvania o solie condusă de episcopul Isaiia de Rădăuți¹¹, care a avut discuții cu Ștefan Bathori¹², dar nu a obținut nici o promisiune clară de ajutor armat sau de garantare a bunurilor și vieții persoanelor nevoite să treacă în Transilvania¹³.

După o matură chibzuință, Ion Vodă a luat hotărârea de a se ridica împotriva Porții. Deși turcii depuseseră eforturi ca să-l instaleze domnitor, știa că din cauza pretendenților, reclamațiilor boierilor ostili și a lăcomiei dregătorilor Porții, care puteau scoate la mezat tronurile țărilor române putea fi mazilit oricând. Toate acestea l-au îndemnat să înceapă lupta de eliberare, să scape de povara umilințelor, a sumelor enorme de bani și a cadourilor care trebuiau plătite și predate dregătorilor Porții. S-ar părea că pentru Poartă singurul impediment în hotărârea de a-l înlocui pe Ion Vodă era lipsa unui pretendent, care să întrunească condițiile de a fi numit domnitor și de aceea era căutat atât de insistent Bogdan Lăpușeanu¹⁴.

Pe ce forțe militare se putea bizui Ion Vodă când a hotărât să ridice armele împotriva Porții, deoarece se știe că oastea recrutată și instruită de el pînă la începutul anului 1574 nu luptase, nu fusese pusă la vreo încercare hotărîtoare?

În ziua de 21 februarie a anului 1574, zi în care polonii își încordice armele împotriva Porții, deoarece se știe că oastea recrutată și plăteă haraciul, a sosit în Iași un ceaș, care l-a informat pe Ion Vodă despre hotărîrea sultanului de a dubla suma tributului plătit de Moldova și a peșcheșurilor făcute demnitarilor Porții¹⁵. Când s-a aflat la Poartă că Ion Vodă nu a acceptat dublarea haraciului, sultanul Selim al II-lea a acordat tronul lui Petru Șchiopul, care nu era moldovean. În ziua de 3 aprilie, însoțit de Iusuf Cigalazade, a plecat spre Moldova. Pentru instalare trebuia să aibă sprijinul sangiacilor dunăreni și al domnitorului Țării Românești, Alexandru al II-lea, care-i era frate¹⁶.

Încă din martie 1574 sultanul scrisese lui Ștefan Bathory ca să împiedice o eventuală trecere a lui Ion Vodă prin Transilvania și să-l rețină prizonier¹⁷ dacă ar fi încercat să se retragă din fața ostilor otomane. Turcii regretau că nu-l putuseră reinstala domnitor pe Bogdan Lăpușeanu, în care aveau mai multă încredere, deși Petru Șchiopul le plătise o enormă sumă de bani¹⁸. S-ar părea însă că, chiar în Moldova existau rezerve cu privire la legitimitatea domniei lui Petru Șchiopul, care nu făcea parte din familia domnitoare. La Poartă nu s-a crezut că

¹¹ D.I.R.A., sec. XVI, vol. III, nr. 86. La 18 aprilie 1586 Isaiia deținea încă scaunul episcopal de Rădăuți. Trăia la 20 mai 1617 (G. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. V, p. 253–254).

¹² *Hurmuzaki*, vol. II, p. 646.

¹³ *Ibidem*, vol. XI, p. 810.

¹⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 670–671.

¹⁵ M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV–XIX*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. II, p. 12–13.

¹⁶ *Hurmuzaki*, vol. II, p. 671 și vol. XI, p. 84.

¹⁷ *Ibidem*, vol. II, p. p. 680–681.

¹⁸ Teodor Holban, *Henri de Valois en Pologne et les Roumains*, p. 116.

marea majoritate a locuitorilor Moldovei va asculta de Ion Vodă, că se va stringe în jurul lui și că va lupta alături de el până la ultima picătură de sînge. La 26 martie 1574 dogele Veneției era informat greșit, din Cracovia, că domnitorul Moldovei alungat din țară se refugiase la curtea regală polonă de la care solicitase un ajutor militar¹⁹, dar la începutul lunii aprilie circula și zvonul că Bogdan Lăpușeanu fusese restabilit ca domnitor al Moldovei²⁰, ceea ce și voia Poarta.

În aprilie s-au schimbat solii între Moldova și Transilvania, care au discutat noua situație creată prin hotărîrea Porții de a-l înlocui din domnie pe Ion Vodă²¹. Deși domnitorul moldovean adula pe Ștefan Bathory, pe care, nu este exclus, să-l fi cunoscut personal, cînd trăise în Imperiul romano-germanic, denumindu-l „rudă” și „domnul său bun”²²; acesta a rămas neutru, pentru că deși i s-a cerut categoric de sultan să-și unească trupele cu cele otomane, nu a făcut-o.

Intensificîndu-și pregătirile de luptă Ion Vodă a solicitat din nou ajutoare tuturor vecinilor, cărora le-a arătat că nu luptă numai pentru eliberarea țării sale, ci și pentru toți cei amenințați de expansiunea otomană. Ion Vodă nu s-a descurajat de aceste refuzuri și nici nu s-a gîndit să se retragă cu banii storși din țară în vreun stat unde nu-l putea atinge sabia turcească. Atenția lui Ion Vodă era îndreptată și spre sud de Dunăre, de unde urma să-i sosească înlocuitorul, care se grăbea să ocupe tronul cumpărat cu bani mulți.

Sînt informații puține, care să ne lămurească asupra felului cum a reușit Ion Vodă cel Viteaz să convingă^{22 bis} masele largi ca să participe la această luptă, deși le-a cerut mari sacrificii materiale și de sînge. Captivat și minat de ideea eliberării țării sale numai cu resursele ei umane, Ion Vodă a reușit să nimicească oștile sultanului Selim al II-lea trimise împotriva sa. Efortul de înarmare și reușita instruirii unei oști numeroase, într-un timp atît de scurt, arată că a dispus de bani, că starea materială a locuitorilor, în special a țăranilor se ameliorase și că a avut ofițeri buni. Cronicarul Azarie a menționat în scris nemulțumirile boierimii și ale membrilor clerului și luînd atitudine împotriva unor evidente clare, a susținut că înlocuirea lui Ion Vodă din domnie s-a datorat măsurilor luate împotriva boierilor și clerului, nicidecum fiindcă refuzase dublarea haraciului²³.

Pe plan intern a continuat lupta dintre Ion Vodă susținut de oamenii săi și cei ce serviseră pe domnitorii anteriori. Dintre cei noi merită să fie amintit în mod special vornicul Dumbravă, venit din Țara Românească, căruia i s-a încredințat mai întîi Vornicia Țării de Sus și apoi a Țării de Jos, acel hatman Ieremia — care totuși l-a trădat în mo-

¹⁹ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. II, București, 1932, p. 24.

²⁰ Hurmuzaki, vol. II, p. 672.

²¹ *Ibidem*, vol. XI, p. 810.

²² *Ibidem*, vol. XV, p. 650—655.

^{22 bis} N. Grigoraș, *Politica internă a lui Ion Vodă cel Viteaz*, în „Revista de istorie”, nr. 6, tom. 27 (1974), p. 871—884.

²³ *Cronicile slavo-române din sec. XV și XVI publicate de Ion Bogdan*. Ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, Edit. Acad., 1959, p. 150.

mentul suprem al luptei — și alții. Pare interesant, pentru constituția psihică a domnitorului, că a rămas pînă la urmă încrezător în dreptatea cauzei pentru care începuse lupta.

Ion Vodă a crezut, s-ar părea, că vecinii săi îl vor ajuta, cînd vor vedea războiul apropiindu-se de hotarele țărilor lor. Gîndind astfel s-a înșelat, fiindcă vecinii nu și-au schimbat atitudinea. În aceste momente grave el a chemat la luptă pînă și boierii pribegi, dar a fost refuzat²⁴.

Cînd Ion Vodă a luat hotărîrea de a respinge cererea Porții de a dubla haraciul, deși știa că își primejduiește tronul și viața, o parte din boierime i s-a opus. Urmînd obiceiul pămîntului domnitorul a hotărît să convoace Marea Adunare a țării, pentru a-i face cunoscută cererea Porții, părerea sa și a consilierilor săi, și să ia o hotărîre. În plenul adunării Ion Vodă a expus motivele care l-au determinat să respingă cererea Porții și făcînd un istoric al relațiilor dintre Moldova și Poartă a încheiat afirmînd că Moldova lui Ștefan cel Mare mai avea încă ostași, care să înfrîngă oștile otomane și că în Imperiul otoman era la modă lenea, lăcomia, abuzul și corupția²⁵.

Din textul cronicii lui Azarie se surprinde faptul că luînd cuvîntul în Adunare unii mari dregători și membri ai Consiliului domnesc s-au împotrivit declanșării unui conflict cu Poarta. Cel mai categoric a fost chiar marele logofăt Ion Golăi, care, cum se exprimă cronicarul Azarie, era „cel dintîi dintre sfetnici” și „bărbat cu gînduri bune”. În intervenția sa Ion Golăi a voit să demonstreze, exagerînd, evident, că turcii „au cuprins lumea întreagă și că sînt foarte puternici”. Adresîndu-se direct domnitorului i-a spus următoarele: „Deci, dintre toate amîndouă alegeți pe cea mai bună, sau pleacă-ți capul în fața împăratului sau pleacă și du-te în țări străine, dar cu turci nu te apuca de luptă”. Domnitorul nu a voit să țină seamă de sfatul marelui său logofăt și nici de al celorlalți, care aveau aceeași părere. Azarie a notat totuși că cei care i-au vorbit astfel, parcă se adresau unui „mort sau ar fi cîntat cîntece de laudă în fața unui surd”²⁶.

Potrivit informațiilor avute de istoricul olandez Mihail van Isselt, contemporan cu evenimentele, înainte de a lua o hotărîre definitivă cu privire la cererea Porții de a dubla haraciul, Ion Vodă a declarat în Adunare că „va face țării pe voie”, deși a afirmat că personal era pentru respingerea cererii, că prefera „mai degrabă să moară” decît să plătească un „tribut dezonorant”²⁷ și i-a avertizat pe membrii Adunării că turcii nu se vor mulțumi doar cu această ridicare a haraciului, ci este posibil ca de acum înainte să pretindă majorări continui, chiar an de an, dar dacă i se va aproba hotărîrea, și va fi susținut, țara nu va mai plăti nimic²⁸. Domnitorul, care avea un deosebit talent oratoric,

²⁴ Andrei Veress, *op. cit.*, vol. II, p. 10.

²⁵ Scarlat Callimachi, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, in „Ioan Neculce, Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, fasc. 9, partea I, (1931), p. 63—65.

²⁶ *Cronicile slavo-române*, p. 151.

²⁷ Scarlat Callimachi, *Un istoric olandez despre Ion Vodă cel Cumplit*, in „Studii”, an. 3 (1950), nr. II, p. 163.

²⁸ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 219.

a vorbit în Adunare despre „nesațiul și lăcomia turcilor“, demonstrând că ei „fac toate schimbările pentru mizdă (mită)“, ca să-i „îngreueze“, sărăcească și slăbească. În continuarea expunerii sale, ca să dea speranță ascultătorilor, adică să-i „umple de nădejde“, a căutat să-i convingă că-i vor putea învinge pe turci, că e mai bine să „lupte până la moarte“ și să piardă totul, decât să le îndure în continuare jafurile²⁹.

Celor pe care-i pedepsise pentru atitudinea lor opoziționistă, le-a spus că a făcut-o doar ca un părinte și tot din cauza turcilor, ca să le poată intra în voie, „și să-i umple, dar tot nu i-a putut sătura“³⁰. Toți cei care l-au ascultat au rămas până la urmă convinși că spune adevărul și au jurat și că vor lupta până la moarte împotriva turcilor, fiind convinși că-i vor învinge. De aceea, „cu glas mare strigară“ că vor lupta, și dacă va fi cazul „lângă dânsul vor pieri“. Gr. Ureche, care a prezentat evenimentele și drama sfârșitului luptei a adăugat: „cum s-au și împlătit“³¹.

Nu numai cronicarii noștri, ci și numeroși străini, care au cunoscut evenimentele petrecute în Moldova, în 1574, după informații de prima mână, au consemnat că Ion Vodă cel Viteaz, a convocat în mod special pe toți boierii țării, cărora le-a făcut cunoscută cererea Porții, avertizându-i că dacă sînt de părere să se plătească un asemenea tribut, va trebui să ridice dările locuitorilor. Cunoscînd hotărîrea luată de Ion Vodă, cei consultați au spus că e mai bine să lupte decât să plătească, dar i-au cerut, necunoscîndu-i activitatea diplomatică, să obțină ajutoare militare de la vecini³² și în special de la noul rege al Poloniei³³. Referindu-se la dezbaterile din Marea Adunare a țării, A. D. Xenopol afirmă că Ion Vodă, „găsise secretul de a arunca în sinul maselor scînteia aceea divină, care cuprinde în ele simțămîntul solidarității pentru o cauză comună..., care face din turmă un popor“, reușind să inspire acestor oameni „curajul acelor a căror inimă mai stătea la îndoială“. Acest „secret îl posedă numai naturile cele mari și geniile în care poporul are încredere“³⁴.

După încheierea dezbaterilor domnitorul a luat „credința țării“, adică jurămîntul, și apoi a poruncit ca toți locuitorii valizi „să iasă la oaste“. Astfel a reușit să strîngă o oaste numeroasă, înarmată cu armuri, lănci, cămăși de zale și scuturi³⁵. Pare curios totuși faptul că informațiile interne contemporane, ca și cele externe, se referă foarte pe scurt la acțiunea de înarmare a oastei moldovenesti. Nici „socotelile“ orașelor

²⁹ Ibidem, p. 220.

³⁰ I. Lasicki, *Historia de ingressu Polonorum in Valachiam*, în *Tesauru de monumente istorice*, tom. III, p. 129.

³¹ Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. a II-a, îngrijită de P. P. Panaitescu, București, 1958, p. 198.

³² Mihail Dan, *Știrile privitoare la istoria țărilor române în culegerea istorică a lui Șt. V. Lukomski*, în „Studii și materiale de istorie medie“, vol. II, (1957), p. 278.

³³ Scarlat Callimachi, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 66.

³⁴ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, ed. a III-a, vol. V, p. 99.

³⁵ *Cronicile slavo-române*, p. 150.

transilvănene, nici ale celor polone, nu cuprind date în acest sens³⁶, deși oastea recrutată și instruită de Ion Vodă a fost dotată cu armament bun și în cantități suficiente.

La dezbaterile din Marea Adunare a țării, care au avut loc după 21 februarie 1574, a fost invitat să participe și trimisul Porții³⁷ căruia domnitorul i-a declarat că banii în plus preținși de sultan îi va folosi pentru înarmarea oastei și soldele ostașilor cu care avea să lupte³⁸. Trimisul sultanului a trebuit să plece grabnic din țară, sub escortă, fără bani și fără cadouri, cum nu se mai întâmplase de multă vreme. Despre această hotărâre gravă, aducătoare de primejdii, dar și despre biruințele lui dinții avem informații numeroase, cu multe amănunte, consemnate și de străini, în limbi de circulație universală.

Dezbaterile din Marea Adunare a țării au arătat clar că Ion Vodă și-a putut impune părerea grupării boierești opoziționiste, obținând sprijinul maselor, în special al țăranilor și s-a evidențiat totodată că el a voit să facă din țara sa o fortăreață de necucerit. În același timp, în așteptarea reacțiunii Porții a accelerat pregătirile de luptă.

Înștiințat de cele ce se petreceau în Moldova, sultanul l-a declarat „hain” pe Ion Vodă și a hotărât să-l înlocuiască cu Bogdan Lăpușeanu, dacă s-ar fi prezentat la Poartă³⁹.

Ca o măsură preventivă, Ion Vodă și o parte din boieri au trimis la Hotin visteria țării, soțiile, copii și o parte din bunurile de preț transportabile. S-a reținut și faptul că după plecarea ceașului domnitorul a luat din nou jurământ de credință cavaleriștilor săi în care se încredea mai puțin. Ei i-au declarat solemn că vor lupta alături de el împotriva turcilor și că nu-l vor părăsi niciodată, chiar cu prețul vieții lor⁴⁰.

În continuarea pregătirilor sale de luptă Ion Vodă a voit să angajeze cavaleriști poloni, dar regele Henri de Valois a interzis locuitorilor regatului să se angajeze în oastea Moldovei, invocând vechea alianță dintre Poartă și Polonia⁴¹. Înainte de declanșarea ostilităților, probabil pentru a câștiga timp, Ion Vodă a încercat să trateze chiar cu Poarta, dar vizirul și sultanul au refuzat să mai discute cu el⁴². Și în Constantinopol se știa că domnitorul Moldovei refuzase că cedeze tronul și că deocamdată avea la dispoziție patru mii de ostași cu care voia să respingă un eventual atac, deși oastea pregătită să atace Moldova număra 40.000 de oameni. Acesteia urma să-i vină în ajutor oastea Țării Românești și două mii de transilvăneni⁴³.

Înăvînd posibilitatea să recruteze ostași din Polonia, Ion Vodă s-a adresat cazacilor și la chemarea sa, la 21 martie 1574 au venit în

³⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 143.

³⁷ Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, în „Studii”, an. 5, (1902), nr. II, p. 180.

³⁸ Idem, *Un istoric olandez despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 160.

³⁹ Hurmuzaki, vol. II, p. 668—669.

⁴⁰ Scarlat Callimachi, *op. cit.*, p. 163.

⁴¹ *Ibidem*, p. 164.

⁴² Hurmuzaki, vol. XI, p. XXVI.

⁴³ Alexandrina și D. Nichita, *op. cit.*, p. 221.

Moldova doar 1 200 cazaci⁴⁴, în majoritate de origine polonă, conduși de Swiercewski. Când au sosit în tabăra de lângă Iași, ostașii moldoveni i-au primit cu manifestații de simpatie și salve de tunuri și „sinețe”⁴⁵. Este și aceasta o indicație despre dotarea armatei moldovenești cu obuziere și tunuri mici⁴⁶. În ziua de 21 martie domnitorul a mers în tabăra „cazacilor”, așezată la aripa dreaptă a cantonamentului oastei moldovenești, și le-a vorbit în limba polonă⁴⁷, deci încă o dovadă că trăise un timp în Polonia. În alocuțiunea sa Ion Vodă le-a elogiât calitățile militare și apoi le-a spus că turcii au obținut succesele cunoscute nu datorită vitejiei, ci prin „violenie înșelătoare”. La sfârșitul alocuțiunii s-a spus că domnitorul a izbușnit în lacrimi⁴⁸, ceea ce arată încă odată clocotul de viață, simțirea și dragostea de țară cuprinsă în ființa acestui om, care-și consacrase toată forța și capacitatea idealului eliberării. Deci, înainte de declanșarea ostilităților, Ion Vodă luase toate măsurile posibile pentru întărirea oastei, a capacității ei de luptă și prin dotarea cu cel mai modern armament.

Elanul cu care masele populare l-au aprobat în acțiunea sa arată că și acestea doreau o schimbare și că metodele de exploatare impuse erau mult și unanim detestate. Până la urcarea pe tron a lui Ion Vodă cel Viteaz, turcii, boierii și membrii clerului trăiau din exploatarea țăranimii și orașenilor din care cauză numărul populației sătești începuse să se reducă simțitor. Situația se putea schimba numai dacă avea să li se ușureze îndatoririle față de stat, prin obligația de a suporta sarcini publice și cei auți.

Fiindcă Bogdan Lăpușneanu n-a voit să se prezinte la Poartă, cun ceruse sultanul Selim al II-lea, în ziua de 18 martie a anului 1574, domnia Moldovei a fost dată lui Petru Șchiopul, fratele lui Alexandru al II-lea, domnitorul Țării Românești. Deși acesta nu făcea parte din familia domnitoare a Moldovei, totuși a acceptat să dubleze haraciul și înainte de a primi investitura a făcut sultanului cadou 200.000 ducati și lui Cigalazade 20.000 ducati⁴⁹, bineînțeles că împrumutați de la cămătarii din Constantinopol.

Ion Vodă fusese informat la timp de oamenii săi de la Poartă despre hotărîrea de a fi înlocuit din domnie și ei l-au sfătuit că dacă le va trimite bani, cu care să combată pe susținătorii lui Petru Șchiopul, sultanul ar putea reveni asupra măsurii luate. Potrivit părerii unui cronicar sfetnicii lui Ion Vodă ar fi fost de părere că este mai bine „să facă cu acei bani oaste asupra împărăției turcului și să nu lase pe Petru Vodă la scaonul țării”⁵⁰. La sugestia acestora, înainte de lupta

⁴⁴ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I, ed. a II-a, București, 1929, p. 291.

⁴⁵ N. Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De la zidirea lumii și pînă la 1601*, Ediție îngrijită de Ioan Șt. Petre, București, 1942, p. 520.

⁴⁶ Locot. Teodor Atanasiu, *Campania din 1574*, în „România Militară”, an. LXXVII, (1940), nr. 7—8, p. 82.

⁴⁷ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 278.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 279.

⁴⁹ *Hurmuzaki*, vol. XI, p. 84.

⁵⁰ N. Costin, *op. cit.*, p. 519.

de la Jiliște, tatonînd o împăcare cu Poarta, Ion Vodă a trimis haraciul, bineînțeles că nedublat. După ce au izbucnit luptele el a încercat să readucă în țară carele cu bani, dar ostașii săi n-au mai putut ajunge convoiul înainte de a trece pe teritoriul controlat ferm de turci, astfel că banii au fost vărsați în „haznaua” împărătească, iar însoțitorii arestați⁵¹.

Îndată ce a dispus înlocuirea domnitorului Moldovei, sultanul i-a scris lui Ștefan Bathory că a luat măsura pentru „păcatele și fărădelegile” lui Ion Vodă, și că a dat domnia lui Petru Vodă, care „slujea” de mult la Poartă⁵². Sultanul, ca și Nicolae Costin, s-a referit de asemenea la oamenii răi sub influența cărora se afla Ion Vodă, oameni care l-au îndemnat să devină „hain”, să se răstoale⁵³.

Corpul expediționar otoman, care trebuia să-l instaleze domn pe Petru Șchiopul, număra circa 30.000 de oameni și urma să i se alăture oastea Țării Românești, condusă de Alexandru al II-lea și 2.000 de ostași dotați cu câteva tunuri mici, trimiși de Ștefan Bathory, care însă nu s-a conformat poruncii sultanului, deoarece nu voia să fie implicat în conflict⁵⁴.

Primele lupte cu turcii și aliații lor

Forța trimisă de Poartă în Moldova era net superioară ca număr aceluia de care dispunea Ion Vodă. Oastea turcă, îndată ce a trecut la nordul Dunării, la Săpoteni, s-a unit cu a Țării Românești. Ion Vodă a ținut sub atență supraveghere ruta de deplasare a oastei dușmane, care se îndrepta spre granița sudică a Moldovei. Totodată, a trimis un detașament să supravegheze mișcările tătarilor⁵⁵.

Înainte de a-și pune oastea în mișcare, domnitorul a dat dispoziții să se facă o recunoaștere temeinică a locului unde cantonase armata dușmană. Oastea turcă și cea a Țării Românești s-au oprit lângă localitatea Jiliștea, pe Rîmnice, la o distanță de circa 11 km de Focșani⁵⁶. Avangarda oastei moldovenești a plecat din tabăra de lângă Iași, în direcția Focșani, sub comanda vornicului Dumbravă, urmată, la o oarecare distanță, de cavaleria ușor înarmată. La o zi de marș, avangarda moldovenească a fost urmată de grosul oastei comandată chiar de Ion Vodă. Ca să ajungă în spatele oastei cantonată la Jiliște, cu scopul de a-i tăia retragerea, vornicul Dumbravă a făcut o amplă manevră de învâluire.

Ca element surpriză, patru sute de călăreți din avangarda vornicului Dumbravă, care număra 6.000 de ostași, a capturat întreaga

⁵¹ Hurmuzaki, vol. II₁, p. 680—681, 691—692.

⁵² Victor Motogna, *op. cit.*, p. 268.

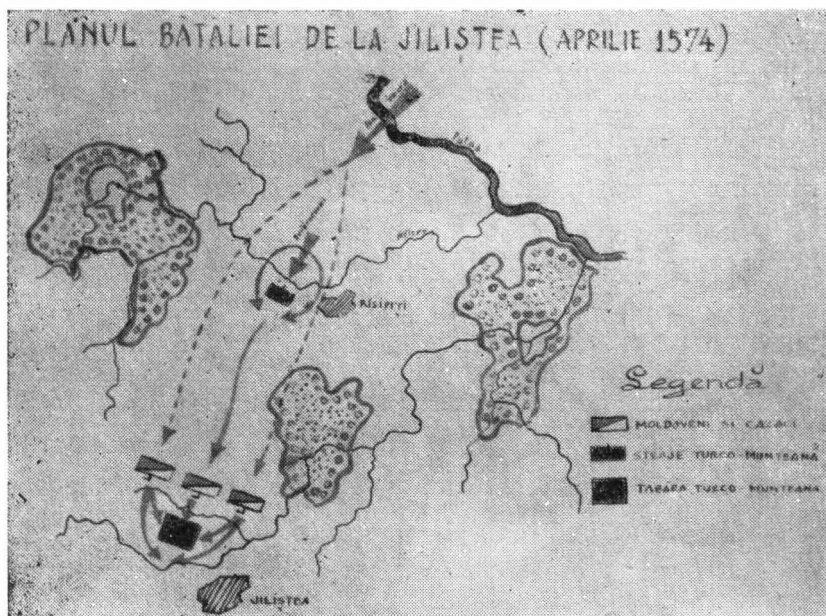
⁵³ Hurmuzaki, vol. II₁, p. 671.

⁵⁴ Victor Motogna, *loc. cit.*

⁵⁵ Pentru pregătirea atacului moldovenilor, tactica și strategia folosite de Ion Vodă la Jiliște, vezi colonel Victor Atanasiu, *Bătălia de la Jiliște*, Editura militară, 1974, p. 41—64; Hurmuzaki, vol. II₁, p. 694.

⁵⁶ C. Grecescu, *Unde a fost Jiliștea?*, în „Revista istorică română”, vol. VIII, (1938), p. 239—240.

„strajă“, ce asigura cantonamentul oastei dușmane, împreună cu caii aflați la pășune⁵⁷. În noaptea de 13/14 aprilie⁵⁸, cele două aripi ale oastei moldovenești au atacat simultan, iar forța comandată de domnitor, centrul. Victoria moldovenilor a fost desăvârșită și aproape toată oastea dușmană măcelărită⁵⁹.

Planul bătăliei de la Jiliștea (aprilie 1574). Muzeul de istorie a Moldovei

Ca să explice dezastrul, în *Letopisețul cantacuzinesc* s-a inserat versiunea că din tabără Petru Șchiopul a invitat la Focșani pe vornicul Dumbravă și „toată boierimea Moldovei“. S-a răspuns invitației, dar boierii în loc să se închine noului domnitor, i-au atacat tabăra cu atita vigoare, încît cei doi domnitori abia au scăpat cu viață. Petru Șchiopul a reușit să se refugieze la Brăila, iar fratele său Alexandru în Tîrgul de Floci⁶⁰. Grigore Ureche știa din izvoarele avute la dispoziție că Petru Șchiopul și fratele său „de-abia au scăpat, lăsînd totul în tabără... hălăduind numai cu trupurile“⁶¹. Un informator, se pare participant la luptă, a notat că moldovenii au atacat „dînd strigăt sălbatec“. Ostașii

⁵⁷ Scaerlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 181.

⁵⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 148—149.

⁵⁹ Locot. Teodor Antonescu, *op. cit.*, p. 82—85.

⁶⁰ *Istoria Țării Românești 1290—1610. Letopisețul Cantacuzinesc*. Ediție critică de C. Grecescu și Dan Simionescu, Edit. Acad., București, 1960, p. 52 și 209.

⁶¹ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 199.

turci și cei munteni au fost atît de surprinși și înspăimîntați, încît le-a fost imposibil să se apere sau să fugă, fiindcă li se luaseră și caii. Petru Șchiopul și fratele său au scăpat cu fuga pe doi cai iuți⁶²; reținuți noaptea lîngă corturile lor. Domnul Țării Românești s-a putut salva numai cu sacrificiul vieții marelui clucer Albu Goleșcu, și cu ajutorul fratelui acestuia scăpat cu viață. În hrisovul din 30 ianuarie 1577 Alexandru Vodă a dispus să se consemneze și următoarele: „Și dacă nu s-ar fi întors ei (frații Goleșcu, n.n.) în oastea moldovenilor cu sulile, de au apărut capul domniei mele, apoi capul domniei mele ar fi căzut“. Datorită acestui act de credință Albu Goleșcu și-a „lăsat capul la vadul ce se zice pe Rîmna, lîngă satul Jiliștea“⁶³.

Spectacolul oferit de fosta tabără a intervențiștilor oferea un aspect înfrîorător. Singele omenesc curgea în pîraie, iar cîmpul îmbibat cu sînge era acoperit de mii de cadavre, oameni în agonie și presărați cu arme. Ostașii învingători au luat o pradă foarte bogată. Într-o cronică turcească s-a consemnat că în această luptă hatmanul Ieremia zis Cernăuțeanul — a fost în pericol de moarte, dar că Ion Vodă l-a salvat zdrobind cu buzduganul capul atacatorului⁶⁴.

Fiindcă nu i-a capturat și nu a găsit pe cîmpul de luptă cadavrele lui Petru Șchiopul și al fratelui său, Ion Vodă a dat voie oastei sale să prade Țara Românească. Cazacii au trecut chiar în Transilvania, ajungînd pînă la Brașov⁶⁵. Pribegii munteni din Moldova, conduși de Vintilă Vodă, fiul cel mai mare al lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557), cu sprijinul unei părți din oastea învingătoare, comandată de vornicul Dumbravă, au intrat în București. Vintilă Vodă a fost proclamat domnitor al Țării Românești. După ce oastea moldovenească a trebuit să plece din București, Vintilă Vodă nu s-a putut menține pe tron decît patru zile⁶⁶. Partizanii lui Alexandru al II-lea, conduși de vornicul Dragomir, comișul Mitrea, paharnicul Bratul și pîrcălabul Ioan, ajutați de armașul noului domn, care a trădat, au atacat Bucureștiul, l-au capturat și decapitat pe Vintilă Vodă⁶⁷. Capul lui a fost văzut de călătorul polon Strzykowski bătut în cuie pe poarta curții domnești din București⁶⁸. Și în Transilvania vestea a sosit curînd⁶⁹. Partizanii lui Vintilă Vodă au fost puși sub urmărire⁷⁰. Nu este de crezut că în aceste împrejurări vornicul Dumbravă s-a refugiat în Transilvania, fiindcă este menționat, în continuare, ca mare vornic al Moldovei, în documentul din 13 mai 1574⁷¹. Mai sigur este că a avut în continuare un

⁶² Mihail Dan, *op. cit.*, p. 279.

⁶³ *Documente privind istoria României. B. Țara Românească*, sec. XVI, vol. IV, nr. 250.

⁶⁴ Scarlat Callimachi, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 74.

⁶⁵ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 227.

⁶⁶ Hurmuzaki, vol. II₁, p. 682.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 690.

⁶⁸ „*Arhiva istorică*“, II, p. 9.

⁶⁹ Hurmuzaki, vol. XI, p. 812.

⁷⁰ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 151.

⁷¹ N. Grigoraș și I. Caproșu, *Documente moldovenești inedite din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în „*Studii*“, tom. 21 (1968), nr. 2, p. 247—248.

rol în lupta pentru eliberarea Moldovei, pînă la capitularea de la Roșcani.

Dîndu-și seama că forțe puternice și mai numeroase se vor trimite curînd împotriva Moldovei, Ion Vodă cel Viteaz a continuat să-și întărească oastea prin noi achiziții de armament, recrutări de ostași din rîndul „gloatelor” și instruirea lor. Ștefan Bathory și împăratul Maximilian al II-lea au primit de la Ion Vodă informații detaliate despre victoria oastei sale⁷². Spre sfîrșitul lunii aprilie și sultanul Selim al II-lea i-a scris lui Ștefan Bathory, că Ion Vodă cel Viteaz pe care-l înlocuise din domnie, pentru „păcatele și fărădelegile lui”, a înfrînt și măcelărit oastea trimisă împotriva sa și a numit chiar un alt domnitor în Țara Românească. Ștefan Bathory a primit poruncă să trimită oaste și cîteva tunuri în ajutorul lui Alexandru al II-lea⁷³. Scrisoarea sultanului a fost urmată de a marelui vizir, care se referea și la Bogdan Lăpușneanu, considerat ca nebun, pentru că dacă s-ar fi aflat la Constantinopol primea investitura de domnitor al Moldovei. Principele Transilvaniei a răspuns că nu știe unde se găsește Bogdan Lăpușneanu, și dacă va afla în ce țară se stabilise îl va înștiința despre intențiile sultanului și ale marelui vizir⁷⁴. Ștefan Bathory a informat totodată Poarta că a trimis în Țara Românească o mie de ostași sub comanda lui Mihai Răcz⁷⁵.

După victoria de la Jiliște Ion Vodă a acordat oastei sale patru zile de odihnă și apoi a dirijat-o spre Brăila, unde reușise să se refugieze Petru Șchiopul. La cererea domnitorului Moldovei ca Petru Șchiopul să-i fie predat împreună cu fratele său, neștiind că acesta din urmă se refugiase în Floci, Ion Vodă a întîmpinat refuzul comandantului turc⁷⁶. Probabil că în primele zile ale lunii mai⁷⁷, infanteria moldovenească a reușit să escaladeze întăriturile orașului. O parte din apărători s-au putut retrage în „citadelă”, dar orașul a fost incendiat și jefuit, iar o parte din populație a pierit⁷⁸. „Citadela” n-a fost cucerită, moldovenii trebuind să ridice asediul, pentru a ieși în întîmpinarea unei forțe turcești de 15.000 oameni, trimiși în ajutorul Brăilei⁷⁹. Și această oaste a fost înfrîntă, distrusă, scăpînd circa o mie de oameni care, urmăriți de ostașii moldoveni, s-au îndreptat în grabă spre Tighina⁸⁰.

Luptele de la Cahul și Roșcani

Veștile despre victoriile oastei moldovenești, recunoscute și de turci, s-au răspîndit în întreaga Europă. În Franța se comenta că de la Le-

⁷² Hurmuzaki, vol. II, p. 695.

⁷³ Victor Motogna, *op. cit.*, p. 258.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 258—259.

⁷⁵ Hurmuzaki, vol. XI, p. 812.

⁷⁶ N. Costin, *op. cit.*, p. 524—525.

⁷⁷ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 154.

⁷⁸ N. Costin, *op. cit.*, p. 525.

⁷⁹ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 229.

⁸⁰ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 280 ; Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 181—182.

panto oștile otomane nu mai suferiseră asemenea înfrîngerii, iar turcii se temeau ca nu cumva polonii să se amestece în conflict, acordînd sprijin moldovenilor. Într-o asemenea eventualitate situația turcilor se putea înrăutăți și mai mult. De aceea Poarta a trimis în Polonia un sol, cu o misiune specială, care însă a fost capturat de oamenii domnitorului Moldovei⁸¹. Trimisul venețian la Poartă își informa, la 4 mai 1574 dogele, că domnitorul mazilit de Selim al II-lea bătuse doi sangiaci și oștile comandate de Cigalazade, favoritul sultanului, că numise un alt domnitor în Țara Românească și arsesse Akermanul, Benderul și Chilia⁸². Împăratul Maximilian al II-lea era mulțumit, jubila chiar, pentru victoriile moldovenilor, fiindcă forțele otomane nu mai reprezentau o primejdie iminentă pentru granițele sud-estice ale Imperiului său⁸³.

Tot venețienii aflaseră că turcii neliniștiți, speriați chiar, de victoriile reputate de moldoveni, erau dispuși să se impace cu Ion Vodă, să-i sacrifice pe Petru Șchiopul și pe Șeitan Cantacuzino, favoritul marelui vizir, din cauza cărora izbucnise conflictul⁸⁴. Conducerea Imperiului otoman era neliniștită și de scăderea prestigiului său politic și militar, temîndu-se să nu piardă, pe lângă Moldova și toate teritoriile de la nordul Dunării. Se spunea, că pentru a-i atrage bunăvoința lui Alah, sultanul și curtea sa au făcut procesiuni și rugăciuni speciale⁸⁵. Neliniștea și enervarea sultanului Selim al II-lea se observă și din tonul scrisorii trimisă principelui Ștefan Bathory, în care-l califica pe Ion Vodă ca un „blestemat și afurisit” și scelerat pe cei ce-l susțineau. Informat că nobilii poloni Albert Laski și Constantin Ostrogski erau pe cale de a trimite un număr de ostași în ajutorul moldovenilor, sultanul a cerut explicații regelui polon⁸⁶. Se zvonea că Ion Vodă va primi ajutoare și de la marele cneaz al Moscovei⁸⁷, ceea ce nu s-a adevărit.

Victoriile moldovenilor au incitat la revoltă populația din Epir, Albania ș.a., iar cei care au susținut și recomandat numirea lui Petru Șchiopul ca domnitor al Moldovei se temeau să nu fie pedepsiți de sultan. Din cauza aceasta se pornise din nou în căutarea lui Bogdan Lăpușeanu. S-a cerut chiar sprijinul patriarhului de Constantinopol, ca să-l convingă să se prezinte la Poartă⁸⁸. Paralel cu aceste acțiuni, în jurul datei de 10 mai 1574 se răspîndise vestea că Ion Vodă după ce-l înfrînsese pe Alexandru al II-lea și pe fratele său, încercase o împăcare cu Poarta, trimițînd daruri⁸⁹. Aceste informații se refereau mai sigur la sosirea în Constantinopol a unei părți din haraciul.

⁸¹ „Arhiva istorică”, I, p. 151.

⁸² „Colonna lui Traian”, an. V, (1874), p. 121.

⁸³ N. Iorga, *Acte și fragmente*, vol. I, p. 22.

⁸⁴ Scarlat Callimachi, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 72.

⁸⁵ „Arhiva istorică”, I, p. 43—46; Andrei Veress, *op. cit.*, vol. II, p. 41—44.

⁸⁶ Hurmuzaki, vol. II, p. 702.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 692.

⁸⁸ Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 155.

⁸⁹ Hurmuzaki, vol. II, p. 696 și 706.

Seria victoriilor oastei moldovenești a continuat. Detașamentul trimis în urmărirea restului oastei otomane, care voia să scape în Tighina, a distrus forțele turco-tătare, care se concentrău aici⁹⁰. O altă oaste moldovenească, condusă chiar de Ion Vodă, care ataca Tighina, a reușit, ca și la Brâila, să ocupe orașul, dar nu și cetatea. La Tighina pedestrașii lui Ion Vodă, recrutați dintre țărani, au atacat cu elan și au reușit să desfacă liniile oastei dușmane, care de asemenea a căutat salvarea în cetate⁹¹. Un alt detașament turc a fost nimicit lângă Cetatea Albă⁹².

Se anunța o concentrare masivă de forțe otomane și aliate cu misiunea de a zdrobi „toată țara Moldovei” și — potrivit poruncii lui Selim al II-lea — să-l prindă „pe hainul Ion Vodă”⁹³. Informat despre concentrarea unei oști otomane în Dobrogea, căreia urma să i se alăture tătarii, Ion Vodă și-a concentrat forțele lângă Huși. Pedestrasilor țărani le-a dat voie să-și vadă familiile și dacă era cazul să le pună la adăpost⁹⁴. Alții au afirmat că el și-a retras forțele principale lângă Iași lăsând în urmă doar detașamente, care să facă față unor atacuri turco-tătare⁹⁵. Oastea Țării Românești și contingentul din Transilvania urmau să fie încadrate în oastea pusă sub comanda beilerbeiului Greciei.

Pregătirea expediției turcești mergea greu. În a doua jumătate a lunii mai trupele otomane se concentrău în Dobrogea și urmau să treacă Dunărea prin vadul de la Oblucița. Beilerbeiul Rumeliei a ieșit din Constantinopol în ziua de 10 mai. La 21 mai se anunțau ciocniri la graniță. Înainte de a trece Dunărea și da atacul decisiv împotriva Moldovei, oastea otomană aștepta ca și tătarii să-și termine pregătirile de război, ca să atace simultan⁹⁶. Trupele sangiacilor de la Dunăre și ale pașei de Timișoara, împreună cu ale lui Alexandru al II-lea, urmau să se alăture celor ale beilerbeiului Rumeliei sau să atace împreună. Ștefan Bathory, care primise dispoziții în acest sens, încă de la 10 mai⁹⁷, se eschiva să le dea curs, așteptând să vadă în care parte se va apleca balanța victoriei. Ordinul sultanului a fost reamintit lui Ștefan Bathory, ca răspuns la o scrisoare a acestuia, dar rezultatul a fost același⁹⁸, deoarece nu și-a trimis oastea în Moldova. În acest sens avem și o scrisoare a marelui vizir⁹⁹. Lui Alexandru al II-lea, amenințat cu mazișirea pentru incapacitatea lui și „fatala-i inferioritate de om ordinar față de extraordinarul” Ion Vodă, Ștefan Bathory i-a trimis o mie de oameni și tunuri, care însă au sosit târziu, după ce totul se terminase „și liniștea supunerii și umilinței domnea din nou în Moldova”¹⁰⁰. Tătarii au primit dispoziții de la sultan să-și accelereze pregătirile și împreună

⁹⁰ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 229.

⁹¹ Hurmuzaki, vol. II, p. 706 și 716.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 201.

⁹⁴ Scarlat Callimachi, *Un istoric olandez despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 165.

⁹⁵ Hurmuzaki, vol. II, p. 694.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 702.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 693.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 731.

¹⁰⁰ *Ibidem*, vol. XI, p. XXV.

cu celelalte oști să atace, să nu cruțe pe nimeni și să nimicească Moldova întreagă¹⁰¹, ceea ce arată ura nemărginită de care era cuprinsă conducerea Imperiului otoman împotriva unui popor care lupta pentru libertate.

La 4 iunie 1574 episcopul d'Acqs îl informase pe regele Franței Carol al IX-lea că voievodul Moldovei dispunea de o oaste puternică, de artilerie bună și muniții în cantități mari¹⁰², ceea ce dovedește clar că pregătirile de luptă se făcuseră într-un ritm susținut. Probabil că Ion Vodă, care cunoștea importanța artileriei, a avut tehnicieni specialiști, care să-i instruiască tunarii. Tunurile aflate în dotarea oastei moldovenesti erau din cele mai perfecționate și cu siguranță că domnitorul a supravegheat personal instruirea servanților¹⁰³. Pe lângă artilerie, Ion Vodă reușise să recruteze și să instruiască o cavalerie bună și numeroasă, formată din boieri, o infanterie și mai numeroasă, bine instruită, disciplinată și înarmată, recrutată dintre țărani și orașeni.

Sosise vremea confruntării supreme dintre forțele asupririi, exploatării și cele care voiau o altă viață și ca țara lor să fie liberă și independentă. Lupta împotriva tiraniei și asupririi nu i-a unit însă pe toți moldovenii în jurul domnitorului, fiindcă în clipa hotărâtoare a luptei, boierimea a trecut de partea dușmanului, săvârșind un act de monstruoasă trădare, condamnat de atunci și pînă astăzi de orice român. Trădătorii au deschis calea, care în locul victoriei a dus la cea mai largă și impresionantă gamă de nenorociri abătută vreodată asupra Moldovei. Totuși, în continuare, domnitorul s-a impus celor ce au rămas alături de el, în efortul de a cuceri ceea ce destinul nu voise să acorde nici lui și nici poporului cu care a colaborat și luptat pînă în ultima clipă a vieții sale. De la actul trădării și pînă la capitulare, prin actele sale de mare curaj, Ion Vodă și-a dominat oastea credincioasă și a încercat să facă tot ce este posibil omenește, pentru a obține ce voiau toți, victoria și libertatea.

Fiindcă se apropia ceasul înfruntării și jertfei supreme, care nu a adus victoria sperată, Ion Vodă a crezut pînă în ultima clipă a vieții sale, curmată mișelește, că victoria va fi a lui și a poporului său. De aceea s-a aruncat în luptă cu toată forța energiei lui clocotitoare.

Jertfa supremă a celor mulți și trădarea boierimii

Atacul hotărîtor al forțelor turco-tătare, prin care s-a urmărit sfărîmarea rezistenței românești, nu se putea produce decît pe teritoriul Moldovei, pe care însă nu se afla nici un dușman. Ion Vodă sesizînd atențiile dușmanului a hotărît să-i împiedice trecerea Dunării și apoi

¹⁰¹ H. Dj. Siruni, *Mărturii armenesti despre România extrase din cronica armenilor*, din Camenița, în „Analele Academiei Române”. Memoriile secției istorice, seria a III-a, tom. XVII (1935—1936), p. 278.

¹⁰² „Arhiva istorică”, I₁, p. 151.

¹⁰³ General T. Neculau, *Artileria moldovenească în veacurile al XV-lea și al XVI-lea*, în „Revista artileriei”, an. XLV (1932), p. 267—269.

Bătălia de la Roșcani, pictură de Gh. Labin.
Muzeul de istorie a Moldovei

manevrînd pe linii interioare să-și distrugă pe rînd dușmanii, adică mai întîi pe tătari și apoi pe turci ¹⁰⁴.

Neîncrezător în numărul și puterea forțelor sale concentrate la sud de Dunăre, la 6 iunie 1574, sultanul a poruncit din nou lui Ștefan Bathory să-și trimită grabnic contingentul în Țara Românească, și împreună cu oastea lui Alexandru al II-lea și cu cele aflate sub comanda beilor de Nicopole și Vidin, să atace Moldova prin sud. Beilerbeiu Rumeliei, cu nouă sangiaci, două mii de ieniceri și 25 de tunuri, urma să înainteze prin Dobrogea, să treacă Dunărea și să atace concomitent cu tătarii și cu garnizoana turcă aflată în Cetatea Albă ¹⁰⁵.

Cercul oștilor dușmane se strîngea amenințător în jurul Moldovei. Cei slabi din fire, în primul rînd boierii, îngroziți la gîndul unei înfrîngerii, pe care totuși o doreau, căutau momentul potrivit pentru a trece în tabăra dușmanului. Măsura propusă de consiliul de război al Moldovei, a fost de a opri trecerea oastei turcești peste Dunăre, misiune, considerată ca o greșală a lui Ion Vodă, fiindcă a încredințat-o, cum s-a

¹⁰⁴ General Radu Rosetti, *Evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan cel Mare pînă la aceea a lui Matei Basarab*, V, *Strategia*, p. 53.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 54.

amintit, hatmanului Ieremia Cernăuțeanul, comandantul cavaleriei, care număra circa 13.000 oameni, bine înarmați și echipați, însă recrutați numai dintre boieri. Domnitorul a acordat această misiune hatmanului Ieremia, fiindcă era unul din cei mai de încredere oameni ai săi și îi salvase viața la Jiliste. Lui Ieremia Cernăuțeanul i s-a atras atenția că de îndeplinirea misiunii sale depindea victoria, iar în alternativa că nu va reuși să împiedice trecerea peste Dunăre a dușmanului, să anunțe imediat ca să i se trimită ajutoare, ceea ce el nu a făcut. Sînt informații că înainte de a fi trimis la Dunăre, hatmanul Ieremia Cernăuțeanul, suspectat că vrea să trădeze, a avut o convorbire secretă cu Ion Vodă, care i-a destăinuit că nu dase crezare zvonurilor că voiește să treacă de partea dușmanului. Evident că Ieremia Cernăuțeanul a negat totul, i-a jurat din nou credință, după care a fost lăsat să-și îndeplinească misiunea ¹⁰⁶.

În timp ce cavaleria moldovenească, sub conducerea lui Ieremia Cernăuțeanul, se îndrepta spre vadul de la Oblucița, domnitorul a dat dispoziții ca restul oastei, concentrată se pare lângă Huși, să se deplaseze spre Prut, la un vad din apropierea satului Roșcani, pe unde oastea turcă putea trece. De aici el putea ușor să se deplaseze înaintea direcției de atac a dușmanului. Ieremia Cernăuțeanul a respins cîțva timp încercările turcilor de a-și trece oastea la nordul Dunării ¹⁰⁷. S-ar părea că între detașamentele turcești trecute la nordul Dunării și cavaleria moldovenească a avut loc o luptă grea, văzută de locuitorii din Oblucița. Turcii au fost aruncați peste Dunăre și locuitorii din Oblucița, înspăimîntați, se pregăteau să fugă pentru a nu avea soarta celor din Brăila ¹⁰⁸.

Ieremia Cernăuțeanul, după ce și-a arătat forța de care dispunea, s-au ajuns pe taină cu Pătru Vodă, de la care au luat 30.000 galbeni de aur, și s-au făcut că nu poate opri trecătoarea, pentru mulțimea turcilor ¹⁰⁹. S-a recunoscut că oastea turcă nu a putut forța trecerea Dunării pînă ce Ieremia Cernăuțeanul nu a încasat banii trădării și nu s-a retras ¹¹⁰. Nu numai istoriografia noastră — se exclud cronicarii — ci și cea străină a fost de acord că moldovenii îi puteau înfrînge pe turci și pe tătari dacă nu intervenea trădarea boierimii în frunte cu Ieremia Cernăuțeanul, vornicii Murgul, Bilăi și hatmanul Slăvilă ¹¹¹. Prin retragerea lui Ieremia Cernăuțeanul de pe linia Dunării și pătrunderea oastei turcești în interiorul țării, planul lui Ion Vodă de a-i distruge mai întîi pe tătari, ca apoi cu toate forțele să se opună oastei turcești, a fost anulat ¹¹².

¹⁰⁶ Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 280.

¹⁰⁷ Idem, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 74.

¹⁰⁸ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 236—239.

¹⁰⁹ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 280 ; N. Costin, *op. cit.*, p. 529.

¹¹⁰ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 236—237.

¹¹¹ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 202.

¹¹² Cine era acest pîrcălab sau hatman Ieremia ? B. P. Hasdeu a afirmat că se numea Ieremia Golia (*Ion Vodă cel Cumplit*, ediție îngrijită de I. C. Chițimia, Craiova, 1942, p. 80). S-a mai susținut că a fost pîrcălab de Hotin sau staroste de

Respectând înțelegerea la care a ajuns cu turcii și cu Petru Șchiopul, Ieremia Cernăuțeanu l-a informat eronat pe Ion Vodă despre numărul oastei otomane, falsificându-l în minus. Alți informatori au contestat veracitatea cifrelor date de către Ieremia Cernăuțeanul. Devenind bănuitor în privința sincerității comandantului cavaleriei sale, din locul în care-și avea concentrată oastea, Ion Vodă a trimis în direcția de pătrundere și înaintare a oastei turcești o unitate formată din 6.000 de cavaleriști cu misiunea de a se informa și lua contact cu avangarda oastei otomane. Comandantul acestui detașament a reușit să oprească înaintarea avangardei oastei otomane și chiar s-o respingă, dar nu a putut obține informații clare asupra numărului și dotării armatei dușmane¹³.

Însoțit doar de 600 de ostași și Ion Vodă s-a deplasat personal pentru a face o recunoaștere, să poată cunoaște numărul și puterea oastei dușmane. „Singur Ion Vodă cu vreo 600 oameni s-au lipit de baltă, la Cahul, unde era oastea turcească și s-au suit într-un pisc de deal, să poată cunoaște câtă samă de oaste va fi cea turcească”¹⁴. Curînd s-a convins de uriașa forță, care o reprezenta oastea dușmană, că hatmanul Ieremia Cernăuțeanul îi trimisese informații mincinoase și în sfîrșit că fusese trădat.

Ion Vodă, voind să-l pedepsească pe Ieremia Cernăuțeanul, pentru comportarea lui, acesta a refuzat să i se prezinte și a rămas în rîndurile cavaleriștilor săi, pretextînd că se pregătește de luptă. Domnitorul, convins de atitudinea dușmănoasă a cavaleriei, nu a riscat o luptă în fața dușmanului între oastea rămasă credincioasă și cei ce aveau să-l trădeze.

Oastea principală a Moldovei era concentrată pe dreapta Prutului, lîngă satul Roșcani, vizavi de Cahul. Înainte de bătălia decisivă, Ion Vodă a dat dispoziții să fie oprită înaintarea contingentului din Țara Românească — cele din Transilvania au sosit după terminarea luptelor

Cernăuți de unde și denumirea de Cernăuțeanul. Nu poate fi admisă părerea lui Sever Zotta că acest Ieremia nu l-a putut trăda pe Ion Vodă fiindcă soția sa se afla în Hotin împreună cu a domnitorului ci doar a fost nevoit să capituleze.

(O mistificare generalologică. *Ieremia Golia*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga. Cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, Cluj, 1931, p. 437—438). Ilie Minea a fost de părere că Ieremia „Czarniewiczzius”, cum este numit de cronicarii poloni, a putut fi la „început pîrcălab de Hotin, apoi coleg al unuia din ceilalți pîrcălabi ai Moldovei, iar prin soția sa Tudora înrudit cu soția marelui logofăt Ion Golia”. Sigur că acest Ieremia — continuă Ilie Minea — a fost portar de Suceava, adică hatman și omul de încredere al domnitorului. Trădătorul ar fi fost hatmanul Slăvilă, care a putut avea prenumele de Ieremia („Cercetări istorice”, an. I (1925), p. 326—327). Este însă clar că Ieremia trădătorul se înrudea cu marele logofăt Ion Golia, pentru că ambii au primit de la domnitor un document de danie „a două locuri din pustie ... ca să-și întemeieze două sate” (D.I.R.A., sec. XVI, vol. III. nr. 5). N. Iorga, în ultima sa sinteză de istorie a românilor a susținut că acest Ieremia a putut fi pîrcălab de Suceava, iar denumirea de „Cernăuțeanul” este o confuzie cu numele lui Swierczowski, deși nu acesta a fost trădătorul. (*Istoria românilor*, vol. V, p. 154, nota 1). De asemenea, și cronicarul polon Bielski îl numește simplu Ieremia (G. I. Năstase, *Istoria moldovenească din Kronika polska a lui Bielski* (traducere), în „Cercetări istorice”, an. I (1925), p. 150.

¹³ N. Costin, op. cit., p. 530—531.

¹⁴ Grigore Ureche, op. cit., p. 202.

— care înainte de 6 iunie se apropiase de Milcov¹¹⁵. Atacul acestei oști pare a fi fost respins de vornicul Dumbravă, care avea sub comandă doar 800 de oameni.

Forța armată aflată sub comanda lui Ion Vodă, care urma să oprească și respingă înaintarea armatelor turco-tătare, număra circa 30.000 oameni, două-treimi pedestri, grupați în unități de câte 1.000 de ostași. Pe lângă armamentul ușor, cu care era dotat fiecare om, oastea moldovenească dispunea și de 80 piese de artilerie¹¹⁶. Fiecărei unități i se repartizase câte o piesă de artilerie, folosirea celorlalte 50 rămânând la dispoziția domnitorului. Unele din aceste piese aveau o „mărime extraordinară”¹¹⁷.

Satul Roșcani, unde s-a concentrat oastea Moldovei, și în apropierea căruia s-a dat lupta supremă cu turcii, este menționat într-un document din 30 aprilie 1555, ca fiind așezat pe dreapta Prutului, iar proprietarii lui dețineau document de întărire încă de la Ștefan cel Mare, ceea ce dovedește că fusese întemeiat înainte de 1457¹¹⁸. Bătălia cu turcii nu a putut avea loc lângă iezerul Cahul, o regiune improprie, lipsită de apă, hrană și așezări omenești, cum afirmă Azarie¹¹⁹, care a scris de departe, dintr-o chilie de mănăstire. Lupta de la iezerul sau balta de la Cahul s-a dat între turci și cavaleria comandată de Ieremia Cernăuțeanul, care după înțelegerea încheiată de Petru Șchiopul, s-a retras către locul de concentrare al oastei moldovenești^{119 bis}. De asemenea, după trecerea Dunării pe la Oblucița comandamentul oastei otomane a trebuit să-și îndrepte grosul forțelor spre nord, pe dreapta Prutului, avansarea lor pe stînga fiind improprie din cauza lipsei de apă și aprovizionări. Pe stînga Prutului s-au produs, în continuare, ciocniri între turci și detașamentele mobile de trupe călări formate din cazaci — poloni și moldoveni, și cele de recunoaștere, trimise de Ion Vodă, detașamente aflate în retragere de la Tighina și de la Cetatea Albă. Totodată, trebuie reținut că toți cronicarii poloni și-au luat informațiile asupra acestei campanii probabil de la unii din acești cazaci scăpați din luptă, ceea ce ar explica și laudele ce li se aduc și atribuirea unui rol excepțional, care oricum depășește posibilitățile de luptă de care au dispus.

Dar, potrivit informațiilor avute de Grigore Ureche, probabil de la tatăl său, în momentul suprem al luptei, cînd moldovenii au trebuit să opereze o mișcare de desprindere de oastea dușmană, „legîndu tabăra s-au dus înapoi și s-au tras înapoi (adică de unde plecaseră), la un sat,

¹¹⁵ Hurmuzaki, vol. II₁, p. 703—704.

¹¹⁶ Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 183.

¹¹⁷ L. Gorcki — *op. cit.*, p. 240.

¹¹⁸ D.I.R.A., sec. XVI, vol. II, nr. 76.

¹¹⁹ *Cronicile slavo române*, p. 150.

^{119 bis} Fr. Pall, *Pages d'Agrippa d'Aubigné sur voievode Jean de Moldavie*, în „Revue Roumaine d'Histoire” no. 3 (1969), p. 598 et 604. D'Agrippa d'Aubigné spre deosebire de sursele după care s-a inspirat Gorecki, ca și cei care au scris după el, afirmă că după lupta de la Cahul, retragerea oastei moldovenești pînă la locul în care s-a întărit în șanțuri, și unde a capitulat, a durat mai multe zile.

la Roșcani¹²⁰. În ajunul începerii luptei, cițiva mari boieri — dregători — ca vornicii Murgu și Bilăi, „văzînd atîta putere de oaste ce venisă cu Pătru Vodă, temîndu-se să nu cadă în mreaja vrăjmașilor săi au părăsit pe Ion Vodă și au fugit la turci”¹²¹. Hatmanul Slăvilă, trimis probabil să împiedice pe tătari de a se uni cu turcii, și-a părăsit oastea și a trecut în rîndurile celei dușmane. Slăvilă, împreună cu vornicii Murgu și Bilăi au devenit dregători — sfetnici ai lui Petru Șchiopul¹²². Hatmanul Ieremia dacă nu e una și aceeași persoană cu hatmanul Slăvilă a dispărut, ceea ce ar presupune că a pierit în luptă.

În ziua de 9 iunie 1574, cînd oastea turcă a trecut la atac, hatmanul Ieremia, în fruntea cavaleriei, care număra 13.000 de oameni, a trecut în liniile dușmane, unde a fost primit cu manifestații de bucurie. Înainte de a se ajunge în dispozitivul armatei otomane, la ordinul comandantului lor, trădătorii au înclinat steagurile, și-au pus căciulile în vîrfurile săbiilor și al lănciilor și și-au plecat capetele¹²³. Însuși hatmanul a plecat pînă la pămînt steagul de comandant¹²⁴. Turcii, cînd au văzut manevra au oprit atacul, au ridicat în sus lănciile și iataganele făcînd trădătorilor o primire bună. Evident că oastea rămasă credincioasă s-a neli-nistit din cauza trădării și amplexării ei, dar nu s-a produs deruta scontată de trădători, deoarece nu l-au putut preda dușmanilor pe domnitor, care se afla în mijlocul „gloatelor”. S-a menționat chiar că pedestreimea formată din țărani și orășeni nu l-a lăsat pe domnitor să lupte alături de boieri, temîndu-se ca aceștia să nu-l predea turcilor.

Ca să mențină moralul trupelor rămase credincioase, Ion Vodă a dat ordinul de atac. Prima lovitură au primit-o trădătorii, pe care, împreună cu comandantul lor, turcii, i-au minat la atac „ca pe niște vite”, omorînd pe cei care voiau să se retragă¹²⁵. Văzînd că trădătorii vin să atace oastea rămasă credincioasă, domnitorul a poruncit să se tragă împotriva lor cu toate tunurile. S-ar părea că în urma acestui uragan de foc și a atacului impetuos al infanteriei, toți trădătorii au pierit. După acest masacru, trecînd peste cadavrele trădătorilor¹²⁶, turcii au reluat atacul împotriva oastei moldovenești.

Data de 10 iunie a anului 1574 a rămas memorabilă în istoria poporului nostru, deoarece în această zi s-a arătat lumii întregi efortul supraomenesc făcut de oastea Moldovei, rămasă credincioasă scopului pentru care începuse lupta, adică acela de a opri și înfrînge oastea dușmană, de a-și apăra țara. Înfruntarea poate fi considerată ca unul din cele mai dramatice acte de eroism și efort făcut de oastea vreunui popor, pentru a se elibera de o exploatare sălbatecă și lipsită de orice element umanitar.

¹²⁰ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 203.

¹²¹ N. Costin, *op. cit.*, p. 531.

¹²² D.I.R.A., sec. XVI, vol. III, nr. 60.

¹²³ Scarlat Callimachi, *op. cit.*, p. 183.

¹²⁴ Alexandrina și D. Nîchita, *op. cit.*, p. 226.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 227.

¹²⁶ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 282.

Moldovenii, lipsiți de cavalerie și reduși ca număr cu o treime, au reușit totuși să-i nimicească pe trădători și să oprească înaintarea oastei otomane, provocându-i pierderi grele prin focul concentrat și bine dirijat al artileriei. Și oastea turcă era dotată cu o artilerie puternică și de aceea fiecare parte căuta, prin diferite manevre, s-o atragă pe cealaltă în bătaia tunurilor proprii, atacînd și contraatacînd puternic. Ostașii din ambele tabere s-au luptat ore întregi, corp la corp, cu armele albe, încît de atîtea eforturi nu-și mai puteau ridica miinile. Din cauza prafului și a fumului tunurilor, luptătorii aproape nu se puteau vedea¹²⁷. În această încheștare „atît turcii, cît și moldovenii cădeau de pe cai ca snopii și se loveau atît de puternic încît miinile le cădeau de oboseală”. Se ridicase un praf atît de dens încît ostașii nu se puteau recunoaște unul pe altul, tunarii nu vedeau unde să tragă și nu se mai auzea nimic din cauza focului tunurilor¹²⁸.

În unul din contraatacuri moldovenii au reușit să pătrundă adînc în dispozitivul oastei otomane și să captureze circa 60 de tunuri. Un tun a fost luat și tras în tabără chiar de domnitor, care, se spune, avea o putere herculeană¹²⁹. În timpul unei pauze dintre un atac și un contraatac a căzut o ploaie puternică, care a udat pulberea pentru armele de foc, astfel că moldovenii nu au mai putut folosi tunurile, de care atîrna în mare parte forța lor de atac și apărare, suplinind în felul acesta inferioritatea lor numerică.

De acum ostașii moldoveni au trebuit să lupte numai cu armele albe, deși erau extenuați de oboseală. De îndată ce nu au mai putut folosi tunurile au fost atacați și de tătari, care pînă atunci au stat ascunși și la distanță, fiindcă nu puteau suferi loviturile și zgomotul armelor de foc¹³⁰.

Dînd un alt contraatac moldovenii au pătruns din nou în dispozitivul armatei otomane, fiind însă atacați și de tătari au trebuit să se retragă, dar numai după ce au făcut să explodeze tunurile proprii și cele capturate de la turci, neputîndu-le lua, din cauza terenului moale.

Izvoarele avute la dispoziție de Grigore Ureche, despre care nu se poate spune că l-a simpatizat pe Ion Vodă, l-au impresionat în relatările lor despre această luptă eroică, și de aceea în expunerea sa se observă o oarecare simpatie pentru actele de vitejie săvîrșite de conaționali săi. Moldovenii — a scris el — „așa sta, cum s-ar fi gătît de să moară au să izbîndească. Și multă moarte s-au făcut între amîndouă părțile, că nu era loc a călca pre pămîntu, ci pre trupuri de om”¹³¹. Cîmpul de luptă părea un tablou al groazei, plin de imagini oribile; impunîndu-se vederii grămezi de cadavre în descompunere și mutilate groaznic, printre care luptătorii în viață, continuau să se ucidă.

¹²⁷ Alexandrina și D. Nichita, *loc. cit.*

¹²⁸ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 282.

¹²⁹ Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 184.

¹³⁰ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 243.

¹³¹ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 203.

Nepuținând face față atacurilor forțelor combinate turco-tătare, terenul fiind impropriu pentru oastea românească, și plin de cadavre, care intraseră în descompunere și făcea imposibilă rămânerea pe loc, românii fiind mult inferiori ca număr, deși cum s-a exprimat un cronicar polon, „îi întreceau cu mult pe turci în vitejie, folosirea armelor, putere de luptă și bărbăție“, iar la atac își deschideau ușor drum printre dușmani — au încercat să-și mute tabăra într-un loc mai potrivit¹³². Ion Vodă a poruncit să se „lege tabăra“ și să se retragă cu toată oastea, care număra încă circa 20.000 ostași, spre satul Roșcani¹³³, ars de turci și de tătari, unde s-au înconjurat cu șanțuri. „Legind tabăra s-au dus înapoi și s-au tras înapoi cale de o zi, la un sat la Roșcani de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă“¹³⁴. Retragerea s-a făcut în condiții extrem de grele, tabăra fiind continuu atacată de turci și tătari. Mișcarea de desprindere a reușit, distanța dintre cimpul de luptă și satul Roșcani fiind mică.

Așezarea taberei în Roșcani, înainte de apusul soarelui, a fost considerată ca o mare greșală a lui Ion Vodă, deoarece aici nefiind apă, ostașii săi sufereau îngrozitor și mureau de sete. Tabăra românilor a fost imediat înconjurată de turci și de tătari, și pentru ca în timpul nopții să poată observa și împiedica o altă deplasare a oastei moldovenești, dușmanii au dat foc tuturor așezărilor din jur. Într-o cronică turcă, tradusă în limba franceză, locul în care moldovenii și-au așezat tabăra este astfel indicat: „une montagne sur laquelle il se retrancha“¹³⁵. Un asemenea „munte“, mai corect deal, nu se află însă decât în dreapta Prutului. Ion Vodă a intenționat să se retragă în continuare spre munți, într-o regiune din care și-ar fi putut recruta noi ostași și aproviziona oastea, dar românii nu au mai dispus de forțele fizice necesare spargerii încercuirii ca să poată ajunge într-o regiune mai propice continuării luptei.

În tabăra de la Roșcani, atacată din toate părțile, românii obosiți, foarte mulți fiind răniți și imputinați ca număr, timp de trei zile au continuat să reziste și să facă minuni de vitejie. Comandantul oastei turco-tătare dându-și seama că îi va fi foarte greu să-i scoată din întărituri pe români a inițiat tratative, care au început în ziua de 14 iunie. Sfatul de război al oastei românești, încunoștiințat de inițiativa dușmanului, a propus să se încerce deschiderea unei breșe în încercuirea otomană și continuarea retragerii, fiindcă se știa că turcii nu-și vor respecta promisiunile. Numai dacă o asemenea alternativă era imposibil de realizat, să se accepte capitularea în anumite condiții. Ion Vodă nu a mai voit sacrificii inutile, dându-și seama că ar cere ostașilor săi imposibilul, deoarece situația nu mai putea fi schimbată. Trimișilor turci în tabăra sa le-a propus capitularea în următoarele condiții: oazacii să poată

¹³² L. Gorecki, *op. cit.* p. 241.

¹³³ Grigore Ureche, *loc. cit.*

¹³⁴ N. Costin, *op. cit.*, p. 535.

¹³⁵ M. Mignot *Histoire de l'Empire ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*, tom. II, Paris, 1773, p. 213.

pleca liberi, cu caii, armele și bagajele lor, ostașii săi să rămână liberi ca supuși ai sultanului ¹³⁶, să se permită familiei sale reîntoarcerea în țară fără a se atenta la libertatea și bunurile ei ¹³⁷, iar el să fie trimis nevătămat la Constantinopol, unde ca persoană liberă, să i se acorde o pensie corespunzătoare demnității avute ¹³⁸.

Comandanții turci au acceptat condițiile puse de Ion Vodă și au jurat solemn, de șapte ori, pe coran, că le vor respecta. Același jurământ solemn, pe evanghelie, l-a făcut și Petre Șchiopul ¹³⁹. Un istoric francez a adăugat expunerii sale, cu privire la evenimentul capitulării de la Roșcani, că turcii jurau cu ușurință dar nu se prea țineau de cuvânt ¹⁴⁰.

Asasinarea eroului

În general, toți informatorii, participanți la evenimente ca și cronicarii, care au consemnat luptele dintre moldoveni și turci din lunile aprilie — iunie 1574, au rămas impresionați de eforturile, vitejia și calitățile de mare ostaș ale lui Ion Vodă cel Viteaz și ale ostașilor săi, de dragostea cu care l-a înconjurat poporul, de tragicul său sfârșit și de nenorocirea abătută asupra întregii țări, distrusă de jafurile oștilor turco-tătare.

Înainte de a trece în tabăra otomană domnitorul și-a luat rămas bun de la ostașii săi, cărora le-a împărțit obiectele de preț și bijuteriile avute asupra sa. În clipa despărțirii, ostașii răniți, flămânzi, plini de singele vrăjmașilor cu care se înfruntaseră fără răgaz zile întregi, epuizați de oboseală și sete, lăcrămau, presimțind că își pierdeau domnitorul, care-i iubise sincer și le dorise o altă viață.

Neînarmat și însoțit de un singur om, în ziua de 14 iunie, Ion Vodă s-a dus în cortul comandantului oastei turco-tătare, cu care a discutat timp de patru ore ¹⁴¹. În timpul discuțiilor Cigalazade l-a lovit de moarte cu hangerul. Imediat ostașii turci i-au tăiat capul, iar trupul legat de cozile a două cămile, îndreptate în direcții opuse, rupt în bucăți și tăiate apoi mărunț de ieniceri ¹⁴². Ostașii turci mai apropiați de cortul crimei și-au muiat săbiile în singele lui, din care au dat și cailor să bea, pentru a fi mai iuți și mai ageri în lupte. Capul, care era așteptat la Constantinopol, a fost ridicat într-o sulită ca să-l vadă cât mai mulți. Se spune că ostașii turci s-au rugat lui Alah să-i facă tot atât de viteji ¹⁴³. Înfrîngerea și asasinarea lui Ion Vodă cel Viteaz a însemnat spulberarea ultimelor speranțe de eliberare, care se conturaseră în inimile moldovenilor după victoriile din lunile aprilie și mai ale anului 1574.

¹³⁶ Scarlat Callimachi, *Pagini despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 184.

¹³⁷ Idem, *Un nou izvor istoric despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 78, și 81.

¹³⁸ Mihail Dan, *op. cit.*, p. 78 și 81.

¹³⁹ Scarlat Callimachi, *Un istoric olandez despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 168.

¹⁴⁰ Idem, *Un nou izvor despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 81.

¹⁴¹ Idem, *Un istoric olandez despre Ion Vodă cel Cumplit*, p. 168.

¹⁴² L. Gorecki, *op. cit.*, p. 108—109.

¹⁴³ „Columna lui Traian”, an. V (1874), p. 121.

Penultimul episod al acestei cumplite drame a fost măcelărirea întregii oști moldovenești, dezarmată și rămasă fără comandant. Unii călători străini, care au trecut prin Moldova, fiind în drum spre Cracovia, au difuzat tot ce știau despre asasinarea domnitorului Moldovei și vestea falsă despre existența unui testament al său prin care și-ar fi lăsat bunurile regelui polon¹⁴⁴.

Ultimul act al dramei moldovenești din iunie 1574 a fost distrugerea țării, jefuirea ei și robirea unei mari părți din populație, de către tătari, cu toată opoziția sultanului¹⁴⁵. La intervențiile făcute pentru retrocedarea bunurilor și eliberarea populației robite, hanul tătarilor a spus că bunurile trebuie răscumpărate, ca și locuitorii robiți¹⁴⁶. Referitor la această mare nenorocire abătută asupra Moldovei, în cronica lui Ureche se află următorul pasaj edificator: „Tătarii s-au lăsat în pradă peste toată țara, de au robii, de n-au fost niciodată mai mare pustietate decât atunci, că pe toți i-au cuprins fără-grijă pre la casele lor“¹⁴⁷. Din toate orașele țării numai Suceava și Siretul au scăpat de distrugere¹⁴⁸. Din cauza aceasta Petru Șchiopul a fost numit de străinii în trecere prin țară, „vodă al cimpurilor“¹⁴⁹.

Peste șapte ani de la asasinarea lui Ion Vodă un călător maghiar în trecere prin Moldova consemna totuși că în orașul Suceava, „orașul de scaun al Moldovei“, a văzut „prea frumosul palat și cetatea distrusă în timpul celui vestit Ivoniu, care nu s-a supus sultanului turc Selim al II-lea, când i-a cerut un tribut mai mare decât cel obișnuit și a câștigat mai multe biruințe asupra turcilor până ce a fost trădat de Ieremia Cernăuțeanul și ucis de turci împotriva cuvântului dat“¹⁵⁰.

Ce soartă a avut marele vornic Dumbravă, unul din colaboratorii și comandantul cu mari calități de general al lui Ion Vodă? Fiind comandant al detașamentului de oaste, care urma să împiedice unirea forțelor armate care veneau din Țara Românească, cu cele turco-tătare, misiune pe care și-a îndeplinit-o cu succes, după capitularea de la Roșcani a avut posibilitatea să se retragă în Transilvania. S-ar părea că vornicul Dumbravă, care nu a putut veni în ajutorul celor asediați la Roșcani, a încercat să opună rezistență criminalei distrugerii a țării și

¹⁴⁴ Andrei Veress, *op. cit.*, vol. II, p. 40—41.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 38—45; Hurmuzaki, vol. II, p. 712.

¹⁴⁶ Hurmuzaki, vol. II, loc cit.

¹⁴⁷ Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 204—205.

¹⁴⁸ H. Dj. Siruni, *Mărturii armenesti despre România*, p. 279.

¹⁴⁹ Andrei Veress, *op. cit.*, p. 40—41.

¹⁵⁰ *Călători străini în țările române*, vol. III, București, 1971, p. 216; Victor Motogna, *Un călător în Moldova la 1587*, în „Revista istorică, an. XI (1925), nr. 1—3, p. 19 și urm.

masacrării populației, fiind sprijinit și de cei care nu-l voiau domnitor pe Petru Șchiopul¹⁵¹. La insistențele lui Alexandru al II-lea, și probabil și ale turcilor, vornicul Dumbravă a fost extrădat de Ștefan Bathory și trimis în Țara Românească¹⁵², „legat ca un hiclean“, unde probabil că a fost executat.

Urmările înfringerii

După terminarea războiului s-a recunoscut că Poarta a trebuit să facă un efort deosebit, că a suportat cheltuieli mari și numeroase pierderi ca să învingă pe acest dușman periculos, care fusese domnitorul Moldovei¹⁵³. Situația țării, după capitularea de la Roșcani era dezastruoasă, fiind aproape în întregime distrusă prin robirea sau fuga locuitorilor din fața hoardelor tătare și a detașamentelor turcești de represiune. Chiar noul domnitor, îngrozit de ceea ce vedea, i-a spus hanului că nu se va putea plăti haraciul, ceea ce pentru vasalli Porții era foarte grav. Ca răspuns, hanul l-a sfătuit pe Petru Șchiopul să cedeze tronul unuia din fiii săi, care, fără nici o greutate, va reuși să facă față tuturor cerințelor Porții¹⁵⁴.

Au continuat și discuțiile dintre Poartă și regatul polon asupra situației create în urma răscoalei lui Ion Vodă. Turcii erau supărați pentru încurajările, promisiunile și chiar ajutoarele primite din Polonia de către fostul domnitor. Într-o scrisoare din 28 iulie trimisă de marele vizir Mehmed Sokoli, comandantului oastei polone George Iaszlowiecki, se revenea — potrivit versiunii otomane — asupra evenimentelor din februarie—iunie 1574 — și se insistă asupra așa-zisului ajutor primit de moldoveni din regat. Între altele, referindu-se la fostul domnitor al Moldovei, vizinul a scris următoarele: „...și atunci când acest... domnitor al Moldovei“, voind să-și trădeze suzeranul, și știind că oastea otomană nu era pregătită, a năvălit asupra Tighinei“. Vizinul s-a referit la atacurile ostașilor trimiși în Moldova de Albert Laski, la așa-ziii cazaci veniți în Moldova sub comanda lui Swiercewski și la scrisorile de încurajare trimise lui Ion Vodă. Dintr-o scrisoare a reprodus următorul pasaj: „Iubite amice! Sîntem înștiințați de marele pericol în care te afli... și nu am sta pe gînduri să te ajutăm dacă n-am fi împiedecați de distanța mare ce ne desparte. Cu toate acestea am poruncit comandanților noștri de la granița Moldovei să fie atenți și la nevoie să te ajute. Tu atacă-i în grabă și vei primi tot felul de ajutoare“.

Marele vizir se întreba, cu drept cuvînt, care au fost motivele atît de serioase, care i-au făcut pe poloni să-l ajute pe fostul domnitor al Moldovei, cu toate că între Poartă și Polonia existau relații de priete-

¹⁵¹ „Columna lui Traian“, an. V (1874), p. 121.

¹⁵² D.I.R.B., sec. XVI, vol. IV, nr. 197.

¹⁵³ Teodor Holban, op. cit., p. 130, anexa nr. 14.

¹⁵⁴ *Hurmuzaki*, vol. II, p. 712.

nie vechi de trei secole? Vizirul nu a uitat să reamintească polonilor atitudinea lui Ion Vodă care după moartea regelui Sigismund August a cerut sultanului 5 000 de ostași cu care a promis că va cuceri Polonia și o va face tributară Porții¹⁵⁵. Dacă polonii s-au gândit să-l ajute ca pe un creștin, au greșit, fiindcă, afirma vizirul, Ion Vodă a fost un om „foarte nestatornic în toate”, deci și în credință. Cu amenințări s-a cerut polonilor „averea trădătorului” din regat, fiindcă ce rămăsese în Iași, din visteria Moldovei, fusese pradat de tătari. Bunurile trimise de domnitor în Polonia prin soția și socrul său, cum susținea vizirul, reprezentau haraciul „încasat de la supuși”¹⁵⁶. Polonii nu au dat vreodată curs acestei pretenții ale Porții.

Cu familiile domnitorului și ale boierilor săi, trimise în regat, dragătorii poloni s-au purtat tilhărește, deoarece după ce au auzit de capitularea de la Roșcani, le-au reținut împreună cu toate bunurile aduse¹⁵⁷. Comandantul oastei polone, George Iaszlowiecki, a dus aceste bunuri în castelul său, susținând că le va preda regelui, ceea ce nu a făcut vreodată. La celelalte cereri turcești cu privire la aceste bunuri polonii nu au răspuns niciodată clar. Au pretextat chiar că soția lui Ion Vodă a plecat din țara lor cu averile aduse, ceea ce nu s-a întâmplat¹⁵⁸, iar cu timpul chestiunea s-a uitat, s-a înmormântat. Este clar că datorită răscoalei lui Ion Vodă împotriva Porții, relațiile turco-polone au avut de suferit.

În concluzie, din iunie 1574 și pînă în noiembrie 1594 nu s-a mai produs o asemenea erupție de energie și vitejie românească împotriva asupritorului extern, pentru a se obține libertatea și independența statului. Ion Vodă cel Viteaz, inițiatorul și conducătorul luptei românilor de la est de Carpați, ca măsuri preliminare acestei acțiuni, a eliminat pe boierii care s-au opus planurilor sale, ca și pe cei în care nu avea încredere. Asemenea măsuri au fost judecate aspru, considerate ca acte de răzbunare singeroasă, de crudă represiune împotriva oponentilor ca și a aceloră, care n-au voit să-și dea contribuția pentru nevoile publice, în special pentru înarmarea țării.

Datorită curajului, capacității militare a domnitorului, credinței și vitejiei poporului care-l iubea și stima, oști dușmane puternice au fost distruse, rind pe rind. Dar, copleșiți de numărul dușmanilor, fără vreun ajutor din partea vecinilor și trădați de boieri, românii au fost înfrinți, astfel că au trebuit să suporte în continuare, peste trei sute de ani, regimul suzeranității otomane.

Ion Vodă a avut mari calități de general, experiență și școală făcută în ostile europene în care a servit. El a știut să impună oastei sale o disciplină de fier, i-a insuflat dragostea de pămînt, voința de

¹⁵⁵ „Arhiva istorică”, I, p. 44—46.

¹⁵⁶ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XIX, p. 77.

¹⁵⁷ „Columna lui Traian”, an. V (1874), p. 122.

¹⁵⁸ Al. Ciorănescu, *Știri noi despre domnia lui Ion Vodă cel Cumplit*, în „Revista istorică”, an. XX (1934), nr. 4—6, p. 173.

a-și obține eliberarea de sub dominația străină, cum făcuse Ștefan cel Mare și unii din urmașii lui. Cu o asemenea oaste Ion Vodă a cutezat să înfrunte Imperiul otoman, unul din cele mai puternice state ale vremii.

Cunoscând comportarea boierimii, element social nestabil, nedispus să facă sacrificii, gata oricând să trădeze sau să plece din țară, Ion Vodă a trebuit să i se impună fiind sigur de atașamentul țărănimii și al orașenimii. Chiar într-o cronică otomană s-a menționat că Petru Șchiopul a fost impus domn unui popor care lăcrima după Ion Vodă¹⁵⁹, iar cronicarul polon Gorecki a afirmat că pedestrașii îl țineau pe Ion Vodă „în mijlocul lor și nu-l lăsau să treacă la cavaleriști, fiind mult îngrijorați de viața lui, temându-se ca nu oumva să-l înșele și să-l predea viu turcilor... fiindcă pedestrașii, toți țărani, aveau o deosebită credință și iubire pentru el”¹⁶⁰.

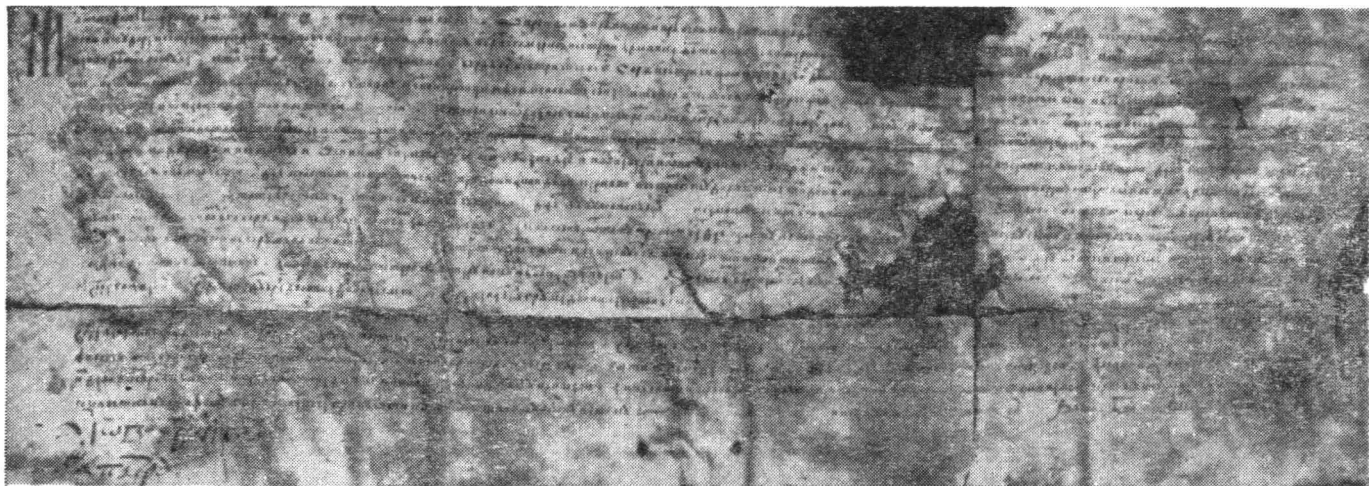
Boierimea, pe care Ion Vodă a voit s-o ingenuncheze, dispunea încă de o bază economică puternică și voia să aibă în afacerile interne și externe ale țării rolul și comportarea nobilimii polone. De aceea nici nu a voit să accepte politica și măsurile severe luate de domnitor de a-i reduce puterea economică și rolul pe care obișnuia să-l joace în viața publică. S-a văzut de altfel că prin forța militară recrutată din rindurile ei, puternică, bine înarmată și numeroasă, boierimea a avut posibilitatea să spulbere planurile domnitorului și să aducă țării ruină și distrugeri nemaicunoscute.

Ion Vodă cel Viteaz, deși a luat domnia Moldovei cu sprijinul oastei otomane, și a primit însemnele puterii de la sultan, s-a considerat totuși stăpînitor nedesmințit al țării. Judecata lui nu o putea schimba nimeni. Putea face bogați din săraci, dar și săraci pe bogați. Ca domnitor și-a dezvoltat calitățile de conducător luminat, energic, hotărît în decizii, calități cerute unui adevărat om de stat. Astfel se și explică cum a reușit să trezească și dinamizeze forțele și elanul poporului, reamintindu-i faptele mărețe de arme săvîrșite într-un trecut nu prea îndepărtat, pe care el le cunoștea. Poate că s-a și întrebat, de ce nu pot fi reînviute acele vremi?

El nu a conceput ca permanentă, de neschimbat, situația precară în care se afla țara și poporul său și cînd s-a hotărît să lupte, nu a crezut că va fi învins și nu va fi ajutat de vecini. Dar, faima, strălucirea numelui și faptele sale, l-au trecut în legendă.

¹⁵⁹ M. Mignot, *op. cit.*, p. 215.

¹⁶⁰ L. Gorecki, *op. cit.*, p. 240.

Ultimul document cunoscut, emis din cancelaria lui Ion Vodă cel Viteaz, 13 mai 1574

Semnătura lui Ion Vodă cel Viteaz.
www.cimec.ro / www.palatulculturii.ro

LA LUTTE DE DÉLIVRATION DIRIGÉE PAR ION VODĂ CEL VITEAZ (FÉVRIER—JUN 1574)

Résumé

Une année seulement après l'ascension au trône à cause des graves dissensions avec les turcs, Ion Vodă cel Viteaz a tenté de normaliser les relations entre la Moldavie, la Pologne et les autres États européennes, mais il n'a pas reçu aucune assistance militaire. Vers le but de l'année 1574 Selime II-ème a décidé de remplacer Ion Vodă avec Bogdan Lăpuşneanu pour la raison qu'il n'a pas voulu doubler le tribut. Étant informé que Ion Vodă a réjeter sa demande, le sultan a désigné Petru Şchiopul comme voïvode de la Moldavie, car Bogdan Lăpuşneanu a refusé se présenter à Constantinople.

L'armée ennemie avec celle de la Valachie, qui avait l'obligation d'installer Petru Şchiopul sur le trône, a été vaincue par les moldaviens à Jilişte, le nuit de 13/14 avril 1574. Une partie de l'armée moldavienne a installé comme voïvode à Bucarest, Vintilă Vodă et une autre a attaqué et a vaincu une armée turque de 150.000 hommes.

Puis, l'armée de la Moldavie a combattu des fortes concentrations de troupes près de Tighina et Cetatea Albă. Les turcs ont concentré des autres puissantes troupes pour vaincre les moldaviens. Cette armée devrait passer en Moldavie par la gué Obluciţa. La cavalerie moldavienne, qui représentait la troisième partie de l'armée dirigé par Ion Vodă cel Viteaz, a trahi.

Bien qu'il ont lutté héroïquement, à cause de la supériorité numérique des ennemis, le 14 juin 1574 les moldaviens ont capitulé. Contrairement leur promesse les turcs ont assassiné Ion Vodă et ils ont massacré les soldats qui ont déjà mis bas les armes.

En conclusion, malgré la bravoure de voïvode et le sacrifice de ses soldats à cause de la trahison des boyards, les moldaviens n'ont pas pu obtenir la liberté et l'indépendance de leur pays.